

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ

¹ Вінницький національний технічний університет;

Анотація

Проаналізовано філософські парадигми освіти. Визначено позитивні сторони та недоліки особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів. Досліджено роль комунікативного підходу як методологічного чинника становлення парадигми освіти України.

Ключові слова: освіта, філософські парадигми освіти (класична, некласична, постнекласична), підходи в освіті, особистісно орієнтований підхід, компетентнісний підхід, комунікативний підхід, педагогіка.

Abstract

The philosophical paradigms of education are analyzed. The positive aspects and disadvantages of personally oriented and competent approaches are determined. The role of the communicative approach as a methodological factor of formation of the paradigm of formation of Ukraine has been investigated.

Key words: education, philosophical paradigms of education (classical, non-classical, post-classical), approaches in education, person-oriented approach, competence approach, communicative approach, pedagogy.

Вступ

З кінця ХХ ст. у вітчизняній філософській та педагогічній науках відбувається активний процес пошуку методологічних основ розвитку освіти – іде пошук сучасної парадигми освіти.

Чверть століття незалежності України, це чверть століття «блукання в пустелі» з метою виходу на шлях, який приведе до успіху в реформуванні освіти та можливості її інтегрування в західний цивілізаційний та культурний простір. Першим, хоча і незначним, сигналом успішного виходу на цей шлях було прийняття Закону України «Про вищу освіту» (2014) [1], більш потужним сигналом стало прийняття Закону України «Про освіту» (2017) [2]. Не заглиблюючись в аналіз прийнятого Закону «Про освіту», можемо зазначити, що в ньому зроблено суттєвий крок в плані нормативного визначення парадигмальних основ розвитку освіти, які би відповідали західній освітній тенденції та враховували національну специфіку освіти. Крок суттєвий, але перший. Будемо сподіватись, що наступний, завершальний крок, буде зроблено не через п'ятнадцять років, а дещо раніше. Заради справедливості потрібно зазначити, що причиною невизначеності парадигми розвитку вітчизняної освіти є також невизначеність парадигми освіти західного світу.

Тому питання становлення вітчизняної парадигми освіти та освітніх підходів до її реалізації залишається актуальним.

Аналіз сучасних вітчизняних освітніх підходів в контексті означення та реалізації філософської парадигми освіти є метою нашого дослідження.

Основна частина

Аналіз філософських джерел з проблем освіти засвідчує наявність різних підходів до класифікації парадигм освіти. Ми дотримуємось підходу про існування в історії західного світу трьох філософських парадигм освіти:

1. Класична (традиційна) – характерна з XIV до середини ХХ століття.
2. Некласична – друга половина ХХ століття.
3. Постнекласична – формується з кінця ХХ століття.

Класична парадигма освіти визначається епохою індустріальної цивілізації та філософськими ідеями раціоналістичної філософії Модерну.

Онтологічною, аксіологічною, методологічною основою розвитку західноєвропейської цивілізації та культури став, вислів софістів «людина – міра всіх речей», який набув абсолютного значення в філософії Нового часу. «Центризм» людини як мірила буття людини та буття суспільства, навіть мі-

рила життя на Землі, став визначальною світоглядною установкою суспільного буття Заходу до середини ХХ століття.

Принцип «людина – міра всіх речей», визначив формування та розвиток таких ключових принципів розвитку західного світу: свобода, творчий характер діяльності людини та суспільства, критичність мислення, розвиток демократії, права людини, розвиток науки, техніки. І саме це стало основою високого рівня досягнень сучасної культури та цивілізації західного світу: економіка, цінності, демократія, права людини, рівень соціальних стандартів життя та ін.

Особливістю Філософії Нового часу стало те, що сутність, центризм людини, став базуватися виключно на раціоналістичних підходах до розуміння сутності людського буття. Не просто «людина – міра всіх речей», «розумна людина – міра всіх речей». Ключовими категоріями філософії Нового часу, та всієї епохи Модерну, стали категорії «раціо», «раціональний», «раціоналістичний». Їх домінантність в свідомості, філософії, етиці визначила подальшу логіку розвитку західноєвропейської свідомості, культури, цивілізації та освіти.

Але ідеї раціоналізму мали не тільки позитивні але і негативні наслідки, які проявилися, в своїй загостреній формі у ХХ ст.: технократизм, екологічні проблеми, проблеми моралі та духовності.

Іншим ключовим принципом розвитку класичної (традиційної) парадигми освіти був пошук «єдино правильної, істинної», «цілісно-моністичної» системи філософії, етики, педагогіки, «єдино правильної, істинної» системи освіти.

Третім, суто педагогічним принципом класичної парадигми освіти була ідея, що Істини, ідеали, принципи людського та суспільного буття вже сформовані, а роль освіти все це передати новому поколінню. Програма формування особистості вже розроблена. Завдання освіти, на основі цієї програми, використовуючи авторитарні, монологічні, імперативні педагогічні методи, сформувати особистість. Такий підхід не створює умови для розвитку особистості: не культивується творчість, самостійність, свобода, критичне мислення, людина живе, діє за схемою, яку їй нав'язали.

ХХ ст. це період драматичних результатів епохи Модерну, епохи раціоналізму та період драматичних пошуків нових підходів до розуміння сутності людського буття і на основі цього нової парадигми освіти.

Некласична парадигма освіти. Реакцією на раціоналістичні та нарративно-тоталітарні тенденції науки, філософії, педагогіки (освіти) стала абсолютизація плюралістичних, релятивістських, нігілістичних підходів. Ці ідеї розвивались в філософії ХХ століття (філософських концепціях екзистенціалізму, теоріях постмодерну) та вплинули на розвиток теорії та практики освіти (особливо у другій половині ХХ століття.) сформувавшись у некласичну парадигму освіти.

У другій половині ХХ ст. відбувається зміна цивілізаційних основ розвитку людства – воно переходить до постіндустріальної (інформаційної) цивілізації. У філософії та культурі починає домінувати підхід, який визначається як ситуація Постмодерну, яка визначається гетерогенністю, мінливістю, багатоваріантністю, плюральністю, відносністю, скептицизмом. Світ характеризується безпрецедентним зростанням випадковості, нестійкості, динамізму та непередбаченості.

Але будь-яка абсолютизація принципів плюралізму, релятивізму, відносності в філософії, етиці, освіті (педагогіці) також веде до негативних наслідків, особливо в сфері цінностей, моралі.

Тому, на межі ХХ і ХХІ століть питання смислів, ідеалів знову загострюється. Постмодерн, особливо в його крайній, «анархічній» формі не зміг запропонувати конструктивну альтернативу тим нігілістичним процесам ХХ століття, провісником яких був Ніцше. Тому переживши «смерть Бога», розпач, зневіру, страх нігілізму західна цивілізація виходить на новий рівень «переоцінки цінностей», який полягає в пошуку, відкритті нових смислів. Але досвід епохи нігілізму та дискурсу філософії постмодерну визначають нові основи, принципи пошуку даних смислів.

Формування постнекласичної (сучасної) філософської парадигми освіти. Що нам далі робити? Ми розділені на тих хто, вимагає повернутися до пошуку єдино правильних відповідей на всі питання, та тих хто вважає, що взагалі не повинно бути усталених, нормативних, імперативних норм в житті людини, в основі життя плюралізм, кожен має право на свою істину. Що далі?

На сьогодні, класична парадигма освіти, яка базувалась на принципах раціоналізму, імперативності, тоталітарності практично вичерпала себе і не відповідає вимогам сучасного суспільства. Дослідники освіти одноставні у визначенні стану класичної парадигми як кризового. З іншого боку, абсолютизація плюралізму, відносності призведе до анархії, до нестійкості суспільної системи, її руйнації.

Що будемо робити? Шукати консенсусу в комунікації, в діалозі. Іншого не дано.

Постнекласична філософія освіти базуються на 1) відмові від абсолютних істин; 2) як і не-

класична парадигма, базується на плюралізмі ідей, світоглядів, цінностей, методологічних принципів, але, вона акцентує увагу на діалозі цих ідей світоглядів, цінностей, і виробленні за допомогою діалогу мінімуму загальних ідей, норм які будуть нормативними, регламентуючими, які будуть імперативними, при залишенні основного поля для свободи, творчості, вибору, діяльності особистості.

На думку українських філософів В. П. Андрущенко та В. С. Лутая найважливіші ідеї цієї концепції полягають в наступному «1) вимоги «обов'язкового для всіх порядку» повинні бути зведені до того мінімуму, який може бути вільно прийнятий представниками усіх різноманітних видів світогляду; 2) суперечності, які виникають між представниками різних видів світогляду, повинні вирішуватись завдяки їх доброзичливій комунікативно-діалоговій взаємодії; 3) головна мета цієї взаємодії полягає в пошуках кращого вирішення проблеми поєднання обов'язкового для всіх порядку з його проявами в різних формах світогляду» [3]

Становлення нової парадигми освіти ускладнюється ще тим, що воно відбувається в середовищі нової цивілізаційної епохи – постіндустріальної, інформаційної, які несуть з собою відповідні суспільні, моральні виклики. Сучасна освіта не тільки не встигає орієнтуватися в плані технології освіти, особливо вищої освіти, але навіть не встигає з філософським, концептуальним, теоретичним осмисленням проблем освіти. Особливо це стосується вітчизняної філософії та педагогіки.

Що стосується вітчизняної філософії, то, незважаючи на певні успіхи філософії освіти в дослідженні питання філософських парадигм освіти (В. П. Андрущенко [3], О. О. Базалук [4], Т. В. Горбатьок [5], В. С. Лутай [6], І. М. Предборська [7], М. І. Романенко [8] та ін.), результати цих досліджень не в повній мірі відповідають запитам сучасної освіти. Ми не бачимо ґрунтовних, системних теоретичних напрацювань в сфері означення та реалізації сучасної вітчизняної парадигми освіти, особливо в контексті пошуків західної освіти. З іншого боку, педагогічна наука не використовує наявні напрацювання філософів, зосередившись на суто педагогічних наукових пошуках.

Завдання педагогіки на основі визначеної філософією парадигми освіти розробляти освітні, педагогічні підходи з метою її реалізації. Але практика «непересікання» філософських та педагогічних шляхів пошуку методологічних засад розвитку освіти у вітчизняній науковій традиції, привела до того, що вчені-педагоги намагаються самостійно, в рамках педагогічної науки розробити парадигму української освіти. А оскільки це не є предметом дослідження педагогіки, то бачимо спробу розробити парадигму освіти на основі відповідних освітніх підходів, зокрема на основі особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів.

Зупинемось на аналізі ролі особистісно орієнтованого, компетентнісного та комунікативного підходів в розробці сучасної вітчизняної парадигми освіти.

Існують різні парадигмальні підходи в освіті: гуманістичний, особистісно орієнтований, гендерний, гуманістично-екзистенційний, історико-психологічний, духовно-зорієнтований, компетентністний підхід, діяльнісний підхід, особистісно-діяльнісний підхід, розвивальний, комунікативний та ін.

Системоутворюючими в сучасному вітчизняному педагогічному процесі, на нашу думку, є два підходи: особистісно орієнтований та компетентнісний.

З початку XXI століття системоутворюючим у вітчизняній освіті та педагогіці стає **особистісно орієнтований підхід**. Ми можемо говорити про намагання педагогів сформувати особистісно орієнтовану парадигму освіти [9]. У зарубіжній педагогіці ідеї особистісно-орієнтованої педагогіки розвиваються в контексті гуманістичної педагогіки.

Зупинимось на спробі «критики» (аналізу) деяких аспектів особистісно орієнтованого підходу в освіті в контексті формування парадигми освіти.

Використання поняття «особистісно орієнтована освіта (педагогіка)» як інтегративного базується на спробі подолання авторитарної моделі вітчизняної освіти, у якій поняттю особистості відводилася незначна роль. В системі «суспільство (колектив) – особистість» визначальна роль відводилася першому. Тому на протигагу авторитарній освіті, абсолютизації суспільних чинників розвитку особистості постала потреба інших ідей, принципів, цінностей в основі яких поняття “особистість” та її свобода.

Перехід від авторитарної до особистісно орієнтованої освіти – значний крок в пошуку онтологічної, ціннісної та методологічної основ освіти. Найвищою цінністю, метою освіти стає особистість. Тому категорія «особистісно орієнтована освіта (педагогіка)» в найбільшій мірі відповідає тим тенденціям, які відбуваються в освітньому просторі пострадянських суспільств.

Але особистісно орієнтована освіта (це стосується також гуманістичної) не може, на нашу думку, мати завершально-парадигмальну форму [10].

При аналізі особистісно орієнтованої освіти виникають питання до самого терміна «особистісно орієнтована освіта», зокрема до терміна «орієнтована». В цьому понятті вже: а) апріорно закладена (або сам термін дає підстави для такого розуміння) установка на відповідну однобічну спрямованість, орієнтованість, що межує з поняттями «вплив», «моно логічність»; б) дана орієнтованість ставить в центр особистість. А враховуючи невизначеність даного поняття, його близькість до поняття «індивідуальність», невизначеність міри індивідуального і соціального в феномені особистість, це може призвести до абсолютизації, центровості особистості в системах «особистість – природа», «особистість – суспільство» та ін. В цьому випадку ми знову виходимо на проблеми, які стали результатом класичної парадигми освіти.

Як особистісна орієнтованість, так і особливо індивідуальна гуманістична орієнтованість не можуть, на нашу думку, за своєю суттю, подолати авторитарність, вони не гарантують подолання ситуації абсолютизації як індивідуального, особистісного, так і соціального. Дана проблема вирішується в комунікативному підході.

Сам по собі психологічний термін «особистість» не несе в собі цінностей, смислів, окрім обумовленості соціумом. Особистість – це соціальний індивід. Всі дорослі люди (які не мають серйозних психічних відхилень) є особистостями. Обумовленість розвитку, становлення особистості соціумом не дає відповіді на питання «якості» та рівня цієї обумовленості (і віруюча людина, і атеїст, і злочинець є особистостями). Термін «особистість» визначається також поняттями «самосвідомість», «самотворчість» (в першу чергу їх процесуальними параметрами). Для характеристики якісних (ціннісних) параметрів, їх міри та критеріїв потрібно вводити інші поняття: «духовність особистості», «рівень компетентності особистості» тощо.

Наступним проблемним питанням особистісно зорієнтованої освіти (навчання) є її слабка технологічність та оцінюваність. І це об'єктивно. Адже, практично, особистісно орієнтована освіта в переважній мірі спрямована на внутрішні чинники розвитку особистості: моральність, духовність, розвиток пізнавальної, емоційної, вольової сфер, властивостей характеру, соціальних установок та в цілому на розвиток особистості як цілісної, гармонійної сутності. А це сфера особистості, яка не завжди піддається раціональним, технологічним факторам розвитку та оцінювання. Тому важливим доповнювальним чинником розвитку особистості, особливо актуалізації її зовнішніх, соціально-практичних, професійних та поведінкових властивостей є компетентнісний підхід.

Прихильники особистісно орієнтованого підходу не погодяться з попереднім твердженнями, тому що вважають, що питання компетентностей вирішуються в самому особистісно орієнтованому підході. Але якби це було так, то в західній та вітчизняній педагогіці, нормативних документах, які регламентують сферу освіти, не приділялося би така значна увага саме компетентнісному підходу, відтісняючи на другий план питання, які пов'язані, зокрема, з розвитком духовної сфери особистості.

Ще одне питання виникає, коли ми розглядаємо поняття особистості в контексті поняття «дитина». Коли дитина стає особистістю? В цьому питанні не існує чіткої вікової визначеності. Тому діти не є особистостями в повному розумінні цього поняття, особистісність дитини – це процес, стан розвитку. А освіта, в основному, має справу з дітьми. І тут знову виникає підміна понять «особистість» та «індивідуальність». Тому використання терміну «особистість» як базового, інтегративного викликає певні застереження.

Інше питання, на яке не дає чіткої відповіді особистісно орієнтована освіта, це питання легітимації ідеалів, цінностей, моральних принципів, їхніх критеріїв та ціннісних засад педагогічної взаємодії в системі «вчитель – учень», особливо відповідальності, обов'язків, дисципліни учня. Питання «а судді хто?» не вирішується. На ці питання дає відповідь комунікативний підхід.

Тому, наведені вище зауваження до особистісно орієнтованої освіти обмежують її інтегративний, системоутворюючий характер, обмежують її можливості претендувати на статус освітньої парадигми.

Компетентнісний підхід. Протягом останнього десятиліття все більший вплив на формування парадигмальних основ розвитку освіти здійснює компетентнісний підхід. Протягом останнього десятиліття розвинені країни Європи та світу ведуть ґрунтовну дискусію щодо того, як дати людині належні знання, вміння та компетентності для забезпечення її гармонійної взаємодії з глобальним суспільством, що швидко розвивається. Аналіз багатьох освітніх систем свідчить, що одним зі шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій, узгодження їх із сучасними потребами, інтеграції до світового освітнього простору є орієнтація на компетентнісний підхід.

Однозначно трактувати поняття компетентності неможливо. Відповідно до визначення Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) компетентність (англ. competence) – це «спро-

можність успішно відповідати на потреби або успішно виконувати завдання».

Термін «компетенція» також має багато значень. У галузі освіти синонімом його часто є «здібності», яким можна навчитись, – на відміну від загальних когнітивних здібностей особистості.

Різні використання у науковому контексті терміна «компетенція» частково суперечать один одному або є взаємовиключними. При всьому розмаїтті поглядів на сутність даної категорії, у більшості визначень наголошується на вмінні застосовувати в реальних ситуаціях набуті знання, спроможності, навички тощо.

Вважають, що компетентнісний підхід в освіті на сьогодні стає найпоширенішим в силу прикладного характеру, максимальної прагматичності та технологічності.

Але компетентнісний підхід має низку обмежень і недоліків. Головний недолік це абсолютизація технологічних, раціональних чинників розвитку особистості, в результаті чого абсолютизується раціональна сфера сутності людського буття. А це повертає нас до класичної парадигми освіти, результатом якої буде технократизм, раціоналізм, ігнорування духовної сфери розвитку особистості. Представники компетентнісного підходу намагаються довести що компетентності (соціальні, професійні) обов'язково включають у себе аксіологічну, етичну, духовну складові. Але на практиці, коли справа доходить до практичних аспектів розвитку особистості, компетентнісний підхід скочується до суто раціоналістичної, технологічної сфери буття людини.

Компетентнісний підхід є також занадто вузьким для використання в оцінюванні успішності учнів (студентів), адже не всі аспекти розвитку особистості піддаються раціональним, а звідси технологічним способам оцінювання.

Виходячи з вище зробленого аналізу, компетентнісний підхід ще в більшій мірі не може претендувати на статус освітньої парадигми і має бути доповнений ширшим підходом особистісно зорієнтованої освіти (в західній освіті гуманістичним підходом).

Взаємодоповнювальність, поєднання, синтез особистісного орієнтованого та компетентнісного підходів може бути значним кроком для формування парадигми освіти України на основі ідей постнекласичної філософської парадигми освіти. Але на цьому шляху існує реальна загроза повернення до класичної авторитарної парадигми освіти, абсолютизації раціональної сфери сутності людського та суспільного буття, абсолютизації ролі технологічних чинників освітнього процесу.

Недоліки особистісного орієнтованого та компетентнісного підходів, на нашу думку, в значній мірі можуть бути подолані комунікативним підходом. Спробуємо це обґрунтувати.

Комунікативний підхід. Акцент на проблемі комунікації обумовлений як логікою сучасного етапу історичного розвитку людства, особливо Західної культури та цивілізації, так і внутрішньою логікою розвитку філософії та педагогіки. Внутрішня логіка розвитку філософії та педагогіки базується на подоланні класичної парадигми філософії свідомості та *розкритті комунікативних засад сутності й розвитку особистості* [10].

Комунікативний підхід в освіті розглядається нами як універсальна ідея, яка визначає, розкриває, актуалізує комунікацію як онтологічну, телеологічну, аксіологічну основу розвитку особистості та методологічну основу освіти [11]. Методологічно-гносеологічною суттю комунікативного підходу в освіті є розгляд освітніх явищ через призму поняття освітньо-педагогічної комунікації.

Категоріально-методологічною основою комунікативного підходу в освіті є термін “комунікація” (від лат. *communis* – робити спільним: ділитися, наділяти, обмінюватися, радитися, повідомляти, спілкуватися, приєднувати, зв'язувати, з'єднувати, брати участь), який визначається нами як процес та стан взаємодії людини з внутрішнім і зовнішнім світом, на основі яких “Я” усвідомлює себе, відкриває та актуалізує свою онтологічну, аксіологічну та телеологічну самість через знаходження й визначення себе в “Іншому”. “Іншим” може бути “Я”, “Ти”, “Воно”, “Ми”. “Інші” об'єктивуються в людях, природі, суспільстві, культурі, космосі, божестві, тексті, комп'ютері та ін.

Комунікативний підхід долає абсолютизацію “центровості” людини, яка притаманна філософії свідомості та в певній мірі особистісно орієнтованому підходу. Долаючи центровість “Я” (особистості) він смисловою, ціннісною, телеологічною основою освіти він визначає комунікативну взаємодію в системі “Я – Інший”, при якій стверджується роль, цінність Іншого, Інший визнається як рівноправний, актуалізується відповідальність за Іншого. Це система “Я – Інший”, яка ніколи не перетворюється в “Ми”. Система “Я – Інший” позбавляє цей підхід крайнощів як індивідуалізму, так і абсолютизації соціального, це шлях “пошуку міри”, “золотої середини” (Арістотель) між індивідуальним і соціальним, свободою і відповідальністю, свободою і дисципліною як в житті людини, так і в педагогічному процесі. А також перешкоджає скочуванню педагогічного процесу в бік як класичної (раціона-

лістичної, технократичної) парадигми освіти так і в бік неklasичної (індивідуалістичної, анархічної) парадигми.

Комунікативний підхід виводить нас на поняття «комунікативна свідомість» («Я – Інший») в основі якої діалог, співробітництво, толерантність, свобода та відповідальність і яка долає авторитаризм, монологічність, імперативність, раціоналізм класичної філософії свідомості («Я» - особистісна свідомість, «Ми» – групова, суспільна свідомість).

Комунікативний підхід долає недоліки компетентнісного підходу обумовлюючи необхідність формування компетентностей «ціннісною метою» освіти, гармонізуючи духовні та технологічно-компетентнісні аспекти розвитку та діяльності особистості.

Комунікація як методологічний принцип освіти є принципом системним, який поєднує в собі не тільки знанієві та технологічні, але, в першу чергу, онтологічні, аксіологічні, телеологічні засади освіти та педагогіки. Онтологічні – комунікація є основою розвитку особистості та суспільства. Аксіологічні – тільки комунікація актуалізує такі цінності як любов, дружба, свобода, довіра, співробітництво, духовність, відповідальність тощо. Телеологічні – метою освіти (педагогіки) є усвідомлення та актуалізація ціннісних засад комунікації в системі «Я – Інший» та розвиток на цій основі духовності, соціальної та професійної компетентності. Тільки система «Я – Інший» ставить питання відповідальності за Іншого, тому комунікативна парадигма освіти апріорно спрямована на розвиток в особистості відповідальності в різних системах комунікативної взаємодії, включаючи систему «людина – природа»;

Тільки комунікативна система «Я – Інший» актуалізує такі явища та цінності як духовність, свобода, любов, дружба, толерантність, повага, довіра, взаєморозуміння, співчуття, співпереживання, доброзичливість, зацікавленість, розуміння, асертивність, діалог, взаємодія, співробітництво, співтворчість тощо. З них навчально-виховний процес повинен розпочинатися і ними закінчуватися. Як це не парадоксально звучить, саме вони визначають мету, зміст та методи освіти (навчально-виховного процесу). Якщо такі якості особистості педагога як духовність, любов, толерантність, повага, довіра, взаєморозуміння, співчуття, співпереживання, доброзичливість, зацікавленість, розуміння, асертивність тощо, ми будемо розглядати не в контексті явища комунікації (комунікативного підходу), то всі вони перетворюються в суто технологічні явища, а то, і в «педагогічну бутафорію».

Комунікативний підхід є методологічною основою педагогічних теорій: педагогіка дитиноцентризму, педагогіка співробітництва, гуманістична педагогіка, педагогіка толерантності, особистісно зорієнтоване навчання та виховання, суб'єкт-суб'єктний підхід. Він вбирає в себе позитивні сторони особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів, долаючи при цьому їхні недоліки.

Технологічною основою комунікативного підходу в навчально-виховному процесі є створення ефективної комунікації (взаємодії) з метою успішного вирішення освітніх завдань.

Комунікативний підхід в освіті розвиває в особистості світоглядну установку на діалогічний, дискурсивний спосіб їх легітимації та знання, уміння, навички актуалізації цієї установки. Комунікація, на основі дискурсу, ставить і вирішує питання легітимації ідеалів, цінностей, моральних принципів та їхніх критеріїв.

Аналіз особистісно орієнтованого, компетентнісного та комунікативного підходів в освіті дає нам можливість визначити мету освіти: ***розвиток особистості, сутністю якої є духовність, соціальна і професійна компетентності як основи ефективної комунікації (взаємодії) у світі.***

Висновки

Раціоналістичний, тоталітарно-імперативний світогляд, орієнтував людину на постійне перетворення світу в своїх інтересах за законами розуму. Ірраціоналістичні тенденції ситуації Постмодерну відкидають абсолютизацію раціональності, нормативності, визначеності епохи Модерну та абсолютизують плюралістичні підходи в поглядах на світ та способах їх вирішення. Сьогодні значення набуває інший світоглядний підхід: людина повинна визначити «своє місце» в системі універсального світопорядку (природа, суспільство), впорядкувати своє індивідуальне буття у відповідності до його законів. Основою вирішення проблем повинен стати діалог плюралістичностей та відповідний комунікативний консенсус.

Сучасна педагогічна наука намагається сформувати методологічні засади розвитку освіти (сформувати парадигму освіти) в рамках дослідження освітніх підходів.

Перехід від авторитарної до особистісно орієнтованої освіти – значний крок в пошуку онтологічної, ціннісної та методологічної основ освіти. Найвищою цінністю, метою освіти стає особистість.

Тому категорія «особистісно орієнтована освіта (педагогіка)» в найбільшій мірі відповідає тим тенденціям, які відбуваються в освітньому просторі пострадянських суспільств. Але особистісно орієнтована освіта (це стосується також гуманістичної) не може мати завершально-парадигмальну форму.

Компетентнісний підхід в освіті стає найпоширенішим в силу прикладного характеру, максимальної прагматичності та технологічності. Але компетентнісний підхід має низку обмежень і недоліків. Головний недолік, це абсолютизація технологічних, раціональних чинників розвитку особистості, в результаті чого абсолютизується раціональна сфера сутності людського буття. А це повертає нас до класичної парадигми освіти.

Комунікативний підхід є методологічною основою педагогічних теорій: педагогіка дитиноцентризму, педагогіка співробітництва, гуманістична педагогіка, педагогіка толерантності, особистісно зорієнтоване навчання та виховання, суб'єкт-суб'єктний підхід. Він вбирає в себе позитивні сторони особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів, долаючи при цьому їхні недоліки.

Комунікативний підхід в освіті розглядається нами як універсальна ідея, яка визначає, розкриває, актуалізує комунікацію як онтологічну, телеологічну, аксіологічну основу розвитку особистості та методологічну основу освіти.

Комунікативний підхід долає абсолютизацію «центровості» людини, яка притаманна філософії свідомості. Ця небезпека залишається в особистісно орієнтованому підході. Долаючи центровість «Я» (особистості) або Іншого (особистості, соціальні групи, суспільство), смисловою, ціннісною, телеологічною основою освіти він визначає комунікативну взаємодію в системі «Я – Інший», при якій стверджується роль, цінність Іншого, Інший визнається як рівноправний, актуалізується відповідальність за Іншого.

Комунікативний підхід долає недоліки компетентнісного підходу обумовлюючи необхідність формування компетентностей «ціннісною метою» освіти, гармонізуючи духовні та технологічно-компетентнісні аспекти розвитку та діяльності особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про Вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Андрущенко В. П. Про концептуальні засади філософії освіти України / В. П. Андрущенко, В. С. Лутай // Практична філософія. – 2004. – № 2(12). – С. 35 – 43
4. Базалук О.О. Філософія освіти : навч.-метод. посіб. / О. О. Базалук, Н. Ф. Юхименко. - К. : Кондор, 2010. – 164 с.
5. Горбатюк Т. В. Специфіка формування та ідеали постнекласичної парадигми освіти / Горбатюк Т. В. // Мультиверсум. Філософський альманах. – Вип. 1(109). – К., 2012. – С. 3 – 12
6. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти : навч. посіб. / В. С. Лутай. – К. : Магістр-S, 1996. – 256 с.
7. Філософські абрисы сучасної освіти : монографія / Ред. І. Предборська. – Суми : Університетська книга, 2006. – 226 с.
8. Романенко М. І. Освітня парадигма: генезис ідей та систем / М. І. Романенко. – Дніпропетровськ : Вид. «Промінь», 2000. – 160 с.
9. Подмазін С. І. Особистісно орієнтована освіта (соціально-філософський аналіз) : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03 / Подмазін Сергій Іванович. – Дніпропетровськ, 2006. – 418 с.
10. Прищак М. Д. Теоретико-методологічні основи педагогічної комунікації / Прищак М. Д. // Вісник «ВПІ». – 2010. – № 6. – С. 114 – 118.
11. Прищак М. Д. До питання комунікативного підходу в освіті / Прищак М. Д. // Вісник «ВПІ». – 2013. – № 1. – С. 133 – 136.

Прищак Микола Дем'янович – канд. пед. наук, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця

Pryschak Nicolai Demianovich – Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Philosophy and Humanities, Vinnytsia National Technical University, Vinnitsa